

Rectora Magnífica,
president del Consell Social,
autoritats,
membres de la comunitat universitària,
Dr. Garrabou, Dr. Nadal,
senyores i senyors,

El col·lectiu d'historiadors que constituïm l'Institut de Recerca Històrica, professors de les facultats de Lletres i de Ciències Econòmiques de la Universitat de Girona, m'ha fet el generós encàrrec de pronunciar la *laudatio* del nostre mestre i amic Josep Fontana Lázaro. Per a ell, aquest acte d'investidura com a doctor honoris causa és un acte d'homenatge més, un tipus d'acte al qual ja s'ha anat acostumant. Però, per a nosaltres, és un motiu molt especial de celebració i afirmació. De celebració, perquè avui ens reunim per dir en veu alta el que hem comentat moltes vegades en privat, i perquè els nostres estudiants veuran i escoltaran els nostres mestres, que també són els seus. D'afirmació, perquè aquest acte ha reunit moltes persones, estudiants i professors, que un dia vam triar l'ofici d'historiador, i que alguna vegada ens hem preguntat o ens preguntarem, amb més o menys neguit: «per què serveix l'ofici d'historiador?»

Els nostres tres homenatjats han fet més fàcil la resposta a aquesta pregunta. Imaginar-nos sense ells resultaria avui un exercici d'història ficció. Per això, la nostra no és una festa excloent, al contrari. Volem transmetre a tots els no historiadors aquí presents la nostra satisfacció i, sobretot, el nostre reconeixement i agraïment a tres persones que ens fan sentir especialment orgullosos de formar part d'un mateix col·lectiu.

Josep Fontana Lázaro, doctor en Història per la Universitat de Barcelona i catedràtic emèrit d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat Pompeu Fabra, va començar la seva carrera acadèmica, després d'una breu estada a Liverpool, essent ajudant de Jaume Vicens Vives a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona, el 1957, amb Jordi Nadal, i hi va ésser fins al 1966, any en què, amb altres professors, va ser-ne expulsat per motius polítics. Des d'aleshores, ha format part de diferents claustres universitaris: professor interí a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat Autònoma de Barcelona (1968-1974), i catedràtic, per oposició, d'Història Econòmica a la Universitat de València (1974) i, novament, a l'Autònoma de Barcelona (1976). Finalment, catedràtic i director de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives a la Universitat Pompeu Fabra (1991). En el període d'expulsió va començar a treballar en el món editorial, un món que ja no abandonaria mai. També ha estat important la seva participació i impuls d'associacions i revistes acadèmiques, entre les quals volem destacar l'aventura, compartida amb Ramon Garrabou, de la revista *Recerques*.

La seva obra de recerca històrica, iniciada amb una tesi de llicenciatura sobre el comerç exterior de Barcelona a la segona meitat del segle XVII, el féu qüestionar molt aviat les visions històriques dominants sobre el desenvolupament històric català i peninsular en una línia que va culminar amb la seva tesi doctoral, publicada el 1971 amb el títol de *La quiebra de la monarquía absoluta*, on va evidenciar el paper important que la pèrdua de les colònies continentals americanes va representar per a la monarquia espanyola. El ressò va ser immediat, amb múltiples connexions cap enrere, és a dir, cap a la història moderna, en la mesura en què va contribuir a replantejar la manera com la possessió d'un imperi havia marcat l'evolució de l'estat modern espanyol, i cap endavant, en renovar els estudis sobre la crisi de l'Antic Règim i les reformes liberals, especialment en les seves bases financeres, socials i econòmiques, i fent extensives algunes de les seves reflexions a l'Amèrica Llatina, on la seva obra ha obtingut i té un gran ressò. A més, el

diàleg encetat entre la història de Catalunya i la història d'Espanya fou també molt fructífer en altres direccions, com es pot veure en els seus estudis sobre la construcció de les identitats a la Catalunya contemporània o sobre qüestions relacionades amb la memòria i la història. Els seus treballs sobre teoria de la història i historiografia no han obviat aquests temes, des del pioner *La Historia*, de 1974, a *La història dels homes*, del 2000, passant per *Historia: anàlisis del pasado y proyecto social*, del 1982, i *La història després de la fi de la història*, del 1992. Vistes en conjunt, aquestes publicacions ens mostren un dels trets més particulars de l'obra de Josep Fontana: la cultura, la informació, els coneixements ingents, com el millor antídote contra els poders establerts i, per tant, contra la història fàcil, la història oficial i, de fet, la història lineal.

La mateixa voluntat d'un món millor que ha accentuat el compromís cívic i polític de Josep Fontana ha orientat també els seus estudis sobre els temps recents, els temps viscuts i, com a tals, farcits d'esperances i de desenganys. I si fa anys, en plena dictadura, però amb la democràcia com a horitzó, les inquietuds intel·lectuals de Josep Fontana el van portar a impulsar els estudis sobre la naturalesa del franquisme, darrerament ha dedicat moltes hores a reflexionar sobre alguns dels grans fracassos del segle XX, «caracteritzat per la barbàrie». D'aquesta manera, la duresa de la crisi actual, una «mena de final no previst» del monumental *Por el bien del imperio*, ha pogut ésser interpretada millor gràcies als esforços, iniciats en temps de prosperitat, per estudiar la naturalesa de la guerra freda, que és una manera d'interrogar-se sobre els fracassos de les esperances i promeses, viscuts en primera persona del plural, del projecte de desenvolupament formulat a la fi de la Segona Guerra Mundial, que prometia un progrés econòmic indefinit a tots els països que acceptessin l'ordre social establert.

En tots els temes tractats, i al llarg de molts anys, els seus estudis s'han eixamplat amb la direcció de nombroses tesines i tesis doctorals, entre elles les d'alguns professors i professores de la Universitat de Girona. I el seu contacte amb molts estudiants universitaris s'ha perllongat sovint fora de les aules. A més, convençut i preocupat pel paper importantíssim que els diferents nivells d'ensenyament de la Història juguen en la societat, ha mantingut durant dècades seminaris regulars amb professors d'instituts de secundària. Aquest col·lectiu de professors i, en general, tots els llicenciats universitaris o aficionats a la història, hem pogut celebrar periòdicament, fins avui mateix, a més de les publicacions fins ara citades, algunes obres de síntesi i d'alta divulgació acadèmica. Podem citar, per exemple, *La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868*, el 1988, dins la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar; *Europa ante el espejo*, el 1994, traduïda a diferents llengües; *Introducció a l'estudi de la història*, el 2000, i *La época del liberalismo*, el 2007, dins la *Historia de España* dirigida per ell mateix i Ramón Villares. Les seves preocupacions historiogràfiques també han marcat la seva tasca com a assessor i director de col·leccions editorials: ha estat un dels principals introductors dels corrents més renovadors i progressistes de la historiografia contemporània. És difícil trobar un altre exemple de com una activitat no estrictament acadèmica ha pogut arribar a influir en successives generacions d'estudiants d'Història.

Des de la creació del Col·legi Universitari, Josep Fontana ha mantingut una estreta relació amb Girona. D'aquesta vinculació n'és una bona prova el fet que fos ell qui dictés la lliçó inaugural, el 1992 que, amb el títol *Per una universitat catalana*, va obrir el primer curs acadèmic de la nostra universitat.

El juny del 2009 va acceptar la invitació de la Càtedra Ferrater Mora per a participar en un dels seus seminaris anuals. En el curs d'aquest seminari, Josep Fontana va dir, i no era la primera vegada que ho feia, que es considerava afortunat perquè havia tingut el luxe de tenir tres mestres. El digne Ferran Soldevila, que a les classes

clandestines dels Estudis Universitaris Catalans, al menjador de casa seva, li va ensenyar que «darrere d'un document hi havia éssers humans»; el ciutadà i treballador incansable Jaume Vicens Vives, que l'havia convençut que «es pot servir el país a través de la ciència històrica»; i, finalment, des de París, Pierre Vilar, el gran defensor de la història científica i raonada, que de molt jove li va inculcar la idea, que compartiria sempre més, «que no és una ciència freda el que volem, però sí una ciència».

Sabem que a Josep Fontana no li agraden gaire els elogis. Però ha d'entendre i comprendre que, com ell, també nosaltres necessitem explicar que hem tingut la sort de tenir mestres, de tenir-lo a ell com a mestre. I esperem que li resulti encoratjador que hàgim triat per fer-ho aquest ritual universitari col·lectiu. Deixeu-me explicar per què. Quan, en l'inici del seu seminari a la Càtedra Ferrater Mora, Josep Fontana es va preguntar «per què vaig triar un ofici com el d'historiador», el seu comentari no va ser gaire favorable al paper de la institució universitària. «No va ser –va dir–, perquè el que m'havien ensenyat com a història els primers anys de la universitat em produís alguna mena de fascinació intel·lectual.» En canvi, va afirmar: «El que havia de representar per a mi aquest ofici ho vaig aprendre de mestres i amics, més al marge de la universitat que a dins seu, i tenia menys a veure amb l'engrescament intel·lectual que amb la consciència de la utilitat social de la feina.»

Haver *trobat* dins la Universitat el mestre i l'amic que ens ha sabut engrescar intel·lectualment, críticament, que ens ha acompanyat durant tota la nostra vida acadèmica, que ens acompanya encara... no per facilitar-nos la tasca, sinó per recordar-nos-en les dificultats: això sí que ha estat una sort, un luxe! que avui hem volgut explicar i compartir amb els nostres estudiants, i amb tots vosaltres.

Per tot això, Rectora Magnífica, sol·licito que s'atorgui i es confereixi el grau de doctor honoris causa al Dr. Josep Fontana Lázaro.

Rosa Congost Colomer